

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО
ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
ШАЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК

ШАЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК – ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОХОРОНА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У 1983–2023 роках

*збірник наукових праць
з нагоди 40-річчя
Шацького національного природного парку*

Львів
ТзОВ «Фірма «Камула»
2024

Шацький національний природний парк – дослідження та охорона природно-заповідного фонду у 1983–2023 роках. Збірник наукових праць з нагоди 40-річчя Шацького національного природного парку // Редактор-упор. Марія Христецька // Львів : Камула, 2024. – 160 с.

Збірник висвітлює питання охорони, збереження та відтворення природно-територіальних комплексів Шацького поозер'я та прилеглих територій, розвитку рекреаційної галузі

З М І С Т

Альохіна О. В., Корусь М. М., Івченко Д. В., Піць Н. А., Христецька М. В., Матейчик В. І., Турич В. В. Інформаційно-аналітична система – основа реалізації процесу оцінювання екологічного стану заповідних територій.	6
Безручко Любомир, Рожко Ігор, Койнова Ірина, Рожко Іванна Сучасний стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму на території Шацького національного природного парку	12
Бейдик О. О., Донець І. А. Шацькі озера як унікальний простір навчальних практик та наукового туризму.	16
Білецька М. Г., Білецький Ю. В., Теплюк В. С. Видова різноманітність гніздових птахів бази практик табору “Гарт” Волинського національного університету імені Лесі Українки	18
Дзюбенко Н. В., Матейчик В. І., Струс Ю. І., Сидорук І. В. Чорний лелека <i>Ciconia nigra</i> L. на Шацькому Поозер'ї	21
Бусленко Л. В. Хорологія <i>Aporrectodea georgii</i> (Lumbricidae, ligochaeta) у ґрунтах Волино-Поділля	26
Гетьман В. І., Бейдик О. О., Донець І. А. Ландшафтна, екологічна, рекреаційно-туристська привабливість Шацького національного природного парку.	30
Демчук В. М. Карликовий сомик (<i>Ameiurus nebulosus</i>) – представник інвазивної іхтіофауни Шацького національного природного парку.	34
Зінченко М. О., Сухомлін К. Б., Зінченко О. П., Теплюк В. С. Інвазованість червононогих молюсків озера Світязь личинками трематод (<i>Digenea</i>)	38
Зінчук М. І., Мерленко І. М., Шворак А. М. Динаміка мікробіологічної активності в залежності від умов ґрунтоутворення	43
Іванець О. Водойми Полісся в парадигмі історичних та сучасних аспектів гідроекологічних досліджень Заходу України	47
Іванців Василь, Трофимюк Вадим, Іванців Оксана Фауністичні дослідження Шацького поозер'я Б. Дибовським.	52

<i>Ільїн Л. В.</i> Ресурси озер Волинської області	. 55	<i>Сенчина Б. В., Слободян І. В.</i> Раритетні оселища Шацького НПП: проблеми збереження.	103
<i>Ільїна О. В., Пасічник М. П.</i> Сапропелеві бальнеологічні ресурси Шацького національного природного парку.	. 59	<i>Сухомлін К. Б., Зінченко О. П., Теплюк В. С., Зінченко М. О.</i> Стан осінньої популяції мошок у водотоках басейну річок Східничанка та Уричанка на території НПП “Сколівськи Бескиди” . . .	109
<i>Комлев О. О., Бортник С. Ю., Ковтонюк О. В., Лаврук Т. М.,</i> <i>Погорільчук Н. М., Філоненко Ю. М.</i> Роль розломно-блокової тектоніки в утворенні озерних улоговин Волині	. 64	<i>Телима С. В., Дятел О. О.</i> Причини та фактори забруднення водного середовища у верхів’ї басейну річки Прип’ять	112
<i>Комлев О. О., Бортник С. Ю., Ремезова О. О., Спиця Р. О.,</i> <i>Філоненко Ю. М., Погорільчук Н. М., Ренда А. Д., Жилкін С. В., Комлева М. О.</i> Проблеми і значення вивчення бурштиноносної формації Прип’ятського бурштиноносного басейну	. 68	<i>Усатий Сергій, Козицький Олег, Усата Людмила</i> Дослідження водозабезпеченості території в межах дії Копаївської меліоративної системи.	116
<i>Корлятович Т. Ю., Покотило І. Я.</i> Дослідження впливу метеофакторів на зміну рівня води у озері Світязь	. 72	<i>Хамар І., Додурич М.</i> Забруднення озера Пісочне та перспективи вирішення проблеми . . .	121
<i>Корлятович Т. Ю., Покотило І. Я.</i> Про додаткову висотну мережу на території ШНПП	. 75	<i>Хамар І., Царик Й., Шидловський І., Леснік В., Бокотей А., Назарук К.</i> Наукове та педагогічне значення Шацького національного природного парку (Шацького поозер’я)	124
<i>Коцун Л. О.</i> Адвентивні види рослин Шацького національного природного парку. . 77	. 77	<i>Хільчевський В. К., Плічко Л. В., Забокрицька М. Р.</i> Спектральний індекс RI: застосування для екологічної оцінки акваторії озера Світязь у зв’язку з динамікою водності (2019–2023 рр.) . . .	132
<i>Кравченко О. М.</i> Жуки-пігулочники (Byrrhidae) та несправжні пігулочники (Limnichiade) Шацького національного природного парку (ШНПП)	. 79	<i>Чижевська Л. Т., Карпюк З. К., Ковальчук С. І.,</i> <i>Качаровський Р. Є., Антипюк О. В.</i> Озеро Біле – важливий рекреаційний об’єкт Любешівської ТГ Волинської області	137
<i>Кравченко О.</i> Несподівані знахідки твердокрилих (Coleoptera) на території Шацького національного природного парку (ШНПП) за останні 10 років . . 83	. 83	<i>Яценко І., Ренда А., Яценко В.</i> Знахідки мантийних мінеральних частинок у озерних відкладах Волинського Полісся (сферули, Ті-корунд, алмаз, самородні метали). 141	141
<i>Кузьмішина І. І., Мерленко Н. О., Рудік М. В., Деркач В. В.,</i> <i>Безсмертна О. О., Савонюк А. М., Бобрик С. Р., Дяків С. В.</i> Фіторізноманіття веломаршруту “Лісами Ківерцівщини” КНПП “Цуманська пуща”	. 86	<i>Яцюк М. В., Цвєтова О. В., Сидоренко О. О., Тураєва О. В.</i> Історичні аспекти організації моніторингу на території Шацького НПП.	147
<i>Мерленко І. М., Зінчук М. І., Шворак А. М., Августинович М. Б.</i> Можливості створення спеціальних сировинних зон на території колишнього Шацького району Волинської області . . .	. 90	<i>Яценко П. Т.</i> Шацький національний природний парк на порозі 40-річчя	151
<i>Міщенко О.</i> Природна та культурна спадщина Шацького національного природного парку.	. 93		
<i>Ренда А., Яценко І.</i> Нові дані стосовно мінералогічного складу морен Волинського Полісся . 97	. 97		

Закінчення таблиці 1

Марганець, мг/кг	-	-	5888	100,0	-	-
Цинк, мг/кг	4785	81,3	1103	18,7	-	-
Мідь, мг/кг	383	6,5	5057	85,9	448	7,6
Бор, мг/кг	-	-	3595	61,1	2293	38,9

Примітка: п – придатні; о – обмежено придатні; н – непридатні для виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого і дієтичного харчування.

Після проведення аналізу результатів агрохімічної паспортизації на площі 607 га можна створювати ССЗ для вирощування сировини для виробництва дитячого та дієтичного харчування. На даній території відсутнє забруднення важкими металами, радіонуклідами та пестицидами.

З метою розширення площ під ССЗ необхідно збільшити внесення органічних добрив, мінеральних калійних добрив та борних добрив. Ці міроприємства дозволять збільшити вміст калію та бору в ґрунтах колишнього Шацького району.

Список використаних джерел:

1. **Макаренко Н. А.** Спеціальні сировинні зони: шляхи створення та раціонального використання//Агроекологічний журнал. – № 2. – 2007. – С. 25–27.
2. **Постанова Верховної Ради України №188/98-ВР** “Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” від 05.03.1998 р.
3. **Постанова КМУ** “Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого і дієтичного харчування” від 03.10. 2007р. № 1195.

УДК 911.3:338.485(477.82-2)

Міщенко О.¹

ПРИРОДНА ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Досліджено зміст понять культурна та природна спадщина. Визначено потенціал культурної та природної спадщини Шацького національного природного парку (ШНПП).

Ключові слова: природна спадщина, культурна спадщина, Шацький національний природний парк.

Природна та культурна спадщина є важливим ціннісним складником, який визначає ідентичність та самобутність нації. В умовах збройної агресії росії проти України, коли на тимчасово окупованих територіях відбувається знищення національних українських цінностей, дослідження та популяризація природної та культурної спадщини є актуальним завданням науковців.

Метою написання цієї роботи є окреслення культурної та природної спадщини Шацького національного природного парку.

Культурна спадщина України висвітлена у працях К. Поливач [5]. В Україні створено інтерактивний атлас “Населення України та його природна і культурна спадщина” [6]. Шацький національний природний парк досить добре вивчена природоохоронна територія. Нами вона досліджувалась в контексті розвитку екологічного туризму загалом [2], вивчались його культові об’єкти як складники туристично-рекреаційного потенціалу зокрема [3] та ін.

Культурна спадщина охоплює об’єкти, які охороняються на національному та регіональному (місцевому) рівнях. Об’єкти культурної спадщини за видами поділяють на:

- архітектурні, які охоплюють різноманітні культові споруди: церкви, синагоги, каплиці, монастирі тощо;
- історичні – меморіали та меморіальні комплекси (в Україні часто створюються на місці колишніх кладовищ), поховання видатних постатей, кладовища, братські могили та козацькі могили;
- монументального мистецтва, представлені об’єктами, які пов’язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам’ятками або з утвореними ними комплексами (ансамблями), зокрема цвинтарі, меморіали, надмогильні споруди тощо;
- археологічні, представлені городищами, курганами, залишками стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, могильниками, культовими місцями та спорудами, їх залишками чи руїнами, мегалітами,

¹ Міщенко О. – к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії Волинський національний університет імені Лесі Українки

печерами, наскельними зображеннями, ділянками історичного культурного шару, полями давніх битв. Такі об'єкти містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворюваним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації [1].

Основою природної спадщини України є природно-заповідний фонд. Реєстр об'єктів та територій ПЗФ, зокрема і пам'яток природи сформовано й інтерпретовано у регіональних картографічних схемах.

На території Шацького національного природного парку розташовано 4 пам'ятки архітектури, з них дві національного значення, 9 пам'яток історії (табл. 1), а також 30 археологічних пам'яток.

Таблиця 1

Пам'ятки архітектури, історії ШНПП

Найменування пам'ятки	Вид пам'ятки/статус	Адреса	Дата спорудження
Петропавлівська церква (мур.)	пам'ятка архітектури національного значення	с. Світязь	1846 р.
Дзвіниця Петропавлівської церкви (мур.)	пам'ятка архітектури національного значення	с. Світязь	1846 р.
Церква Різдва Богородиці (мур.)	архітектури місцевого значення	смт Шацьк	1838 р.
Миколаївська церква (дер.)	архітектури місцевого значення	с. Пульмо	1895 р.
Могила братська	історії місцевого значення	смт. Шацьк	1957 р.
Пам'ятник землякам	історії місцевого значення	смт. Шацьк	1967 р.
Могила розстріляних євреїв	історії місцевого значення	смт. Шацьк	немає даних
Братська могила воїнам	історії місцевого значення	с. Вільшанка	1989 р.
Братська могила воїнам	історії місцевого значення	с. Світязь	1955 р.
Пам'ятник землякам	історії місцевого значення	с. Світязь	1960 р.
Братська могила воїнам	історії місцевого значення	с. Пульмо	1956 р.
Пам'ятник землякам	історії місцевого значення	с. Пульмо	1970 р.
Пам'ятник землякам	історії місцевого значення	с. Самійличі	1972 р.

Чільне місце серед пам'яток архітектури досліджуваної території займає Петропавлівський монастир. Ця культова споруда побудована в межах приозерного валу оз. Світязь. Пересічна відстань від озера до монастиря сягає 200 м. Відносне перевищення висоти валу, порівняно із урізом води – 10 м [4]. Тут зберігається Почаївська ікона Божої Матері, яка періодично мироточить. З пізнавальною та сакральною метою до цього храму щорічно приїжджають тисячі туристів.

Церква Різдва Богородиці (смт Шацьк) слугує діючим православним храмом, який вирізняється красою, величиною, оригінальним рішенням форм в стилі класицизму. Миколаївська церква (с. Пульмо) знаходиться між двома озерами – Пулемцьке і Світязь. Цікавий короткотривалий туристичний маршрут можна запропонувати відпочивальникам ШНПП, які можуть порівняти освоєні

краєвиди приозерних ділянок оз. Світязя із майже незайманою красою оз. Пулемцьке. Історико-культурним складником такого маршруту може слугувати поїздка до Миколаївської церкви.

Варто зазначити, що велика частка пам'яток, які було взято на облік відповідно до законодавства, яке діяло до набрання чинності ЗУ “Про охорону культурної спадщини” [1], наразі не включено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Тобто на сьогодні в Україні немає єдиної інформаційної бази пам'яток культурної спадщини, яка була б доступна для широкого загалу. Пам'ятки історії та архітектури ШНПП також не включені до цього реєстру.

До складу території Шацького національного природного парку входять такі об'єкти ПЗФ України: 1 ботанічний заказник загальнодержавного значення, 2 лісових заказники місцевого значення, 1 іхтіологічний заказник місцевого значення, 4 ботанічні пам'ятки природи місцевого значення табл. 2.

Таблиця 2

Території та об'єкти природно-заповідного фонду у складі ШНПП

Найменування об'єкту ПЗФ	Вид об'єкту ПЗФ/ статус	Площа, га	Дата включення до складу ПЗФ
“Втенський”	Ботанічний заказник загальнодержавного значення	130,0	25.02.1980 р.
“Ростанський”	Лісовий заказник місцевого значення	14,6	17.03.1994 р.
“Ялинник”	Лісовий заказник місцевого значення	83,0	9.12.1998 р.
“Соминець”	Іхтіологічний заказник місцевого значення	46,0	26.07.1983 р.
“Дуб велетень-1”	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	0,1	27.12.1972 р.
“Дуб велетень-2”	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	0,1	30.05.2000 р.
“Сосна і дуб-1”	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	0,1	27.12.1972 р.
“Сосна і дуб-2”	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення	0,1	27.12.1972 р.

“Втенський” – ботанічний заказник площею 130,0 га, утворений 25.02.1980 р. Під охороною держави знаходиться евтрофне болото, де зустрічаються болотні рослини, що знаходяться на південній межі поширення: андромеда багатоліста, ринхоспора біла, різні види сфагнових мохів та червонокнижні, росянки (росички) англійська (довголиста). та середня.

Наявна природна та культурна спадщина Шацького національного природного парку слугує підґрунтям розвитку туризму та рекреації. Серед провідних видів туризму в межах цієї території доцільно розвивати пізнавальний (природний, історико-культурний), екологічний, а також паломницький. При використанні природоохоронних ландшафтів Шацького національного природного парку з метою туризму і рекреації доцільно враховувати рекреаційну місткість та стійкість окремих територіальних систем у розрізі наявного функціонального зонування парку.

Висновки. В складі Шацького національного природного парку наявний історико-культурний та археологічний потенціал, а також мережа об'єктів при-

родно-заповідного фонду, які окреслюють автентичність, історію формування територій Волинського Полісся. В умовах великих за обсягом туристичних потоків до ШНПП доцільно здійснювати їх моніторинг, за можливості перерозподіляти рекреаційні навантаження, що забезпечить збереження культурної та природної спадщини парку для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. **Закон України “Про охорону культурної спадщини”** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2245-15>.
2. **Міщенко О. В., Черчик Л. М.** Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області: монографія. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 164 с.
3. **Міщенко О. В.** Культурні об’єкти Шацького національного природного парку, як складова розвитку туризму та рекреації. Природно-заповідний фонд Волинської області: освітній аспект: матеріали обласної науково-практичної конференції, 10 жовтня 2019 р. – Луцьк: Волинський ІППО, 2019. – С. 220–223.
4. **Mishchenko O.** Formation and functioning regularities of temple and monastery landscapes. *Geografický časopis*, 2022. – vol. 74, no.1, – P. 31-50. DOI: <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2022.74.1.02>
5. **Поливач К. А.** Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України /Наук. ред. Руденко Л. Г. Київ: *Інститут географії НАН України*. 2012. 208 с.
6. **Руденко Л. Г., Бочковська, А. І. Поливач К. А. Чабанюк В. С. Санталова С. О., Подвойська В. І. Лейберюк О. М. Вишня М. М. Кирилюк М. О.** Населення України та його природна і культурна спадщина в атласній інформаційній системі. – *Український географічний журнал*, 2020, № 4. – С. 57–70.

УДК 549(477)

Ренда А.¹, Яценко І.²

НОВІ ДАНІ СТОСОВНО МІНЕРАЛОГІЧНОГО СКЛАДУ МОРЕН ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Питання мінералогічного і петрологічного складу уламкової складової морен останнього на теренах Волинського Полісся зледеніння (середній неоплейстоцен, дніпровський горизонт) до цих пір залишається доволі складним і невирішеним завданням. При аналізі результатів геологічних робіт в розрізах свердловин не завжди вдається чітко ідентифікувати донну морену. Тому вважаємо, що головним джерелом інформації по мінералогічному і петрологічному складу морен є відбір проб в розрізах, що дозволяє ідентифікувати власне донну морену і чітко прив’язати проби власне із цими відкладами. Перші такі результати наведені в роботах польських і литовських дослідників [2, 3].

В представленій роботі віднесення просторової позиції розрізів відносно фаз розвитку згадуваного вище зледеніння інтерпретовано згідно праці [4].

Предметом цієї праці презентація висновків стосовно мінералогічного аналізу дрібнокластичної фракції льодовикових відкладів (донна морена) західної частини Волинського Полісся. Аналізи проводились в трьох розрізах: Седлище-1, Буцинь-6 та Шацьк-1 (рис. 1). Усі розрізи характеризують відклади різновікових фаз і осциляцій останнього на цій території льодовикового покриву (дніпровське зледеніння). Найстаршими є відклади розрізу Седлище-1, в якому представлені утвореннями максимальної стадії розвитку льодовика. В розрізі Буцинь-6 наявні утворення II-ї постмаксимальної фази в межах її максимального розвитку. До останньої також відносяться відклади в розрізі Шацьк-1, однак вони пов’язані із розвитком одного із її завершальних етапів деградації середньонеоплейстоценового льодовикового покриву, а саме Шацько-Гутяно-Турської осциляції. Пробі відбирались із літофаціально однотипних відкладів з глибин, де відсутні ознаки впливу сучасного ґрунотворення.

Обробка проб здійснювалась згідно стандартної процедури: відмивка проб від глинистої фракції, просушування, відсіювання фракції більше 3 мм, виділення важкої фракції, виділення електро-магнітної фракції. Дослідження мінералів проводились за допомогою бінокулярного мікроскопу. Хімічний склад окремих еталонних зерен мінералів визначався за допомогою скануючого електронного мікроскопу REMMA-102-02, обладнаного енерго-дисперсійним спектрометром EDAR, Львівський Національний університет ім. І. Франка.

¹ Ренда А. – Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області, Луцьк, rendakovel@ukr.net

² Яценко І. – Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, Львів, yatsenko.ivan1000@gmail.com

Наукове видання

ШАЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК – ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОХОРОНА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У 1983–2023 РОКАХ

**Збірник наукових праць
з нагоди 40-річчя
Шацького національного природного парку**

*Редактор-упорядник: **Марія Христецька**
Комп'ютерне верстання: **Василь Яблонський***

Здано до складання 19.12.2023 р. Підписано до друку ==.==.2024 р.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура ShcoolBook.
Друк цифровий. Обл-вид. арк. 11,6. Ум. друк. арк. 13.
Зам. № 231219/1. Тираж 200 прим.

Дизайн та підготовка до друку: ТзОВ "Фірма "Камула"
м. Львів, вул. Юрія Руфа, 57,
тел. 067-314-24-53, 050-317-09-81 (viber).
e-mail: iduma@ukr.net, www.ivanduma.com.ua
Свідоцтво Держреєстрації: серія ДК № 1258 від 06.03.2003 р.

Ш12 Шацький національний природний парк – дослідження та охорона природно-заповідного фонду у 1983–2023 роках. Збірник наукових праць з нагоди 40-річчя Шацького національного природного парку // Редактор-упор. Марія Христецька // Львів : Камула, 2024. – 160 с.

ISBN 978-966-433-xxx-x

Збірник висвітлює питання охорони, збереження та відтворення природно-територіальних комплексів Шацького поозер'я та прилеглих територій, розвитку рекреаційної галузі

УДК 821.161